

Prądnik. Prace Muz. Szafera	23	141–148	2013
-----------------------------	----	---------	------

DARIUSZ BOBAK¹, STEFAN KAROL KOZŁOWSKI²,
THOMAS TERBERGER³, MARTA POŁTOWICZ-BOBAK¹

¹Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego
ul. Hoffmanowej 8, 35–016 Rzeszów

²Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ul. Wóycickiego 1/3, bud. 23, 01–938 Warszawa

³Niedersächsischen Landesamt für Denkmalpflege, Scharnhorststraße 1
30175 Hannover, Niemcy

WSTĘPNE SPRAWOZDANIE Z BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH NA TARASIE PRZED JASKINIĄ MASZYCKĄ W 2013 ROKU

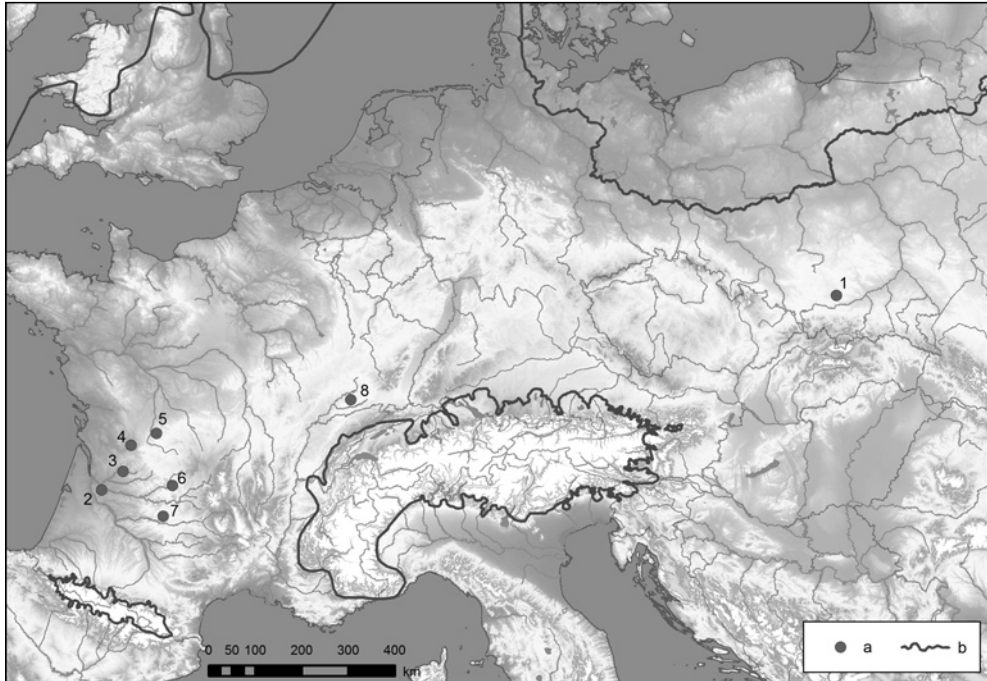
Preliminary report on the archaeological research of the terrace of the Maszycka Cave in 2013

Abstract. On the days from 29th September to 2nd October 2013 archaeological surveys were conducted on the terrace of the Maszycka Cave. The aim of the research was to locate the debris left after the investigations carried out by G. Ossowski, and then start to explore them. The debris became identified; the area of the survey covered 2 square metres. The assemblage of 533 relics obtained from the investigated area contained almost exclusively small flint artefacts and tiny fragments of bones. Among the finds were also molluscs shells, bones of small mammals, a fish vertebra, and the shards of ceramics including prehistoric and medieval pottery. Particularly important is the discovery of a large set of burnt flints and a radiolarite flake. Because of the scientific significance of the site and the importance of finds the investigations should be continued.

Słowa kluczowe: Maszycka Cave, Magdalenian, exploration of debris

Stanowisko w Jaskini Maszyckiej należy bez wątpienia do najważniejszych i najśłynniejszych stanowisk paleolitycznych w Polsce. Jego rangę wyznacza przede wszystkim spektakularny charakter znalezisk jak i fakt, że jest to jedyne poza terenami Francji stanowisko magdaleńskie należące do facjesu z nawetami (ryc. 1), a jednocześnie jeden z zaledwie kilku pewnych punktów osadniczych w Europie Środkowej należących do najwcześniejszej fazy rekolonizacji tej części kontynentu po zakończeniu maksimum ostatniego zlodowacenia [LGM] (Kozłowski i in. 2012; Połtowicz-Bobak 2013; Terberger 2013).

Jaskinia Maszycka położona jest około 20 km na północ od Krakowa na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego. Jest usytuowana na prawym zboczu Wąwozu Maszyckiego uchodzącego do doliny Prądnika (ryc. 2). Jej obydwie otwory znajdują się na wysokości 69 i 76 m nad dnem doliny oraz odpowiednio 17 i 24 m nad dnem wąwozu (Gradziński in. 2011). Jest to niewielka, jasna, dobrze oświetlona jaskinia o szerokim wejściu i głównej komorze. Wejście jaskini skierowane jest na południe i południowy zachód. Przed jaskinią

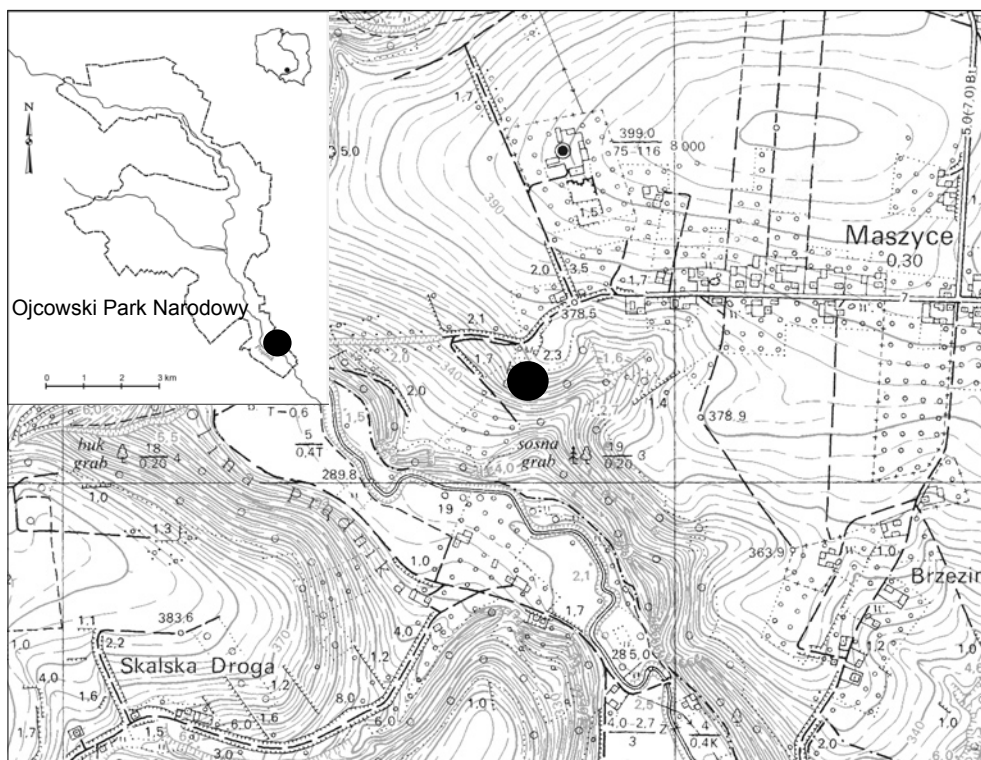

Ryc. 1. Stanowiska magdalenieniu z nawetami w Europie: a – rozmieszczenie stanowisk: 1 – Jaskinia Maszycka; 2 – Roc de Marcamps; 3 – Grotte du Placard; 4 – Grotte du Chaffaud; 5 – La Garenne; 6 – Laugerie-Basse; 7 – Laugerie Haute; 8 – Grotte d'Arley; b – zasięg ostatniego maksymalnego zlodowacenia [LGM] w Europie (wg Poltowicz 2013)

Fig. 1. Magdalenian à navettes sites in Europe: a – distribution of sites: 1 – Maszycka Cave; 2 – Roc de Marcamps; 3 – Grotte du Placard; 4 – Grotte du Chaffaud; 5 – La Garenne; 6 – Laugerie-Basse; 7 – Laugerie Haute; 8 – Grotte d'Arley; b – range of the last maximum glaciation [LGM] in Europe (acc. to Poltowicz 2013)

znajduje się taras, który w okresie jej zasiedlania miał około 8 m długości. Osadnictwo obejmowało główną komorę przy wejściu, taras przedjaskiniowy oraz niewielką komorę z tyłu jaskini (Kozłowski i in. 1995).

Stanowisko zostało odkryte i po raz pierwszy badane przez G. Ossowskiego w 1883 roku (Ossowski 1884, 1885). W trakcie jego badań wyeksplorowano praktycznie całe wnętrze jaskini, wydobywając zeń zabytki kamienne i kościane oraz szczątki kostne należące do ludzi i zwierząt. Dokumentacja G. Ossowskiego zawiera schematyczny rysunek profilu pozwalający na ustalenie przybliżonej pozycji stratygraficznej zespołu. Zgodnie z ówczesną metodologią badań, nie odnotowano jednak danych dotyczących planigrafii ani dokładnego rozmieszczenia pionowego zabytków. Charakterystyczny jest także fakt, że wśród znalezisk występują niemal wyłącznie formy dużych rozmiarów, brak jest natomiast drobnych odpadków, przede wszystkim łusek; nie ma też fragmentów przepalonych krzemieni ani drobnych kości i zębów, a więc wszystkich elementów których można się spodziewać na stanowisku uznawanym za obozowisko typu podomowego (Kozłowski, Sachse-Kozłowska 1995). Należy to tłumaczyć metodą badań typową dla XIX w. i jej niedoskonałościami.

Ryc. 2. Lokalizacja stanowiska w Jaskini Maszyckiej skala 1:10 000

Fig. 2. Location of the site in the Maszycka Cave at a scale of 1: 10 000

Kolejny raz stanowisko w Jaskini Maszyckiej było badane w latach 1962–1966 przez S. K. Kozłowskiego. Prace wykopaliskowe obejmowały wówczas taras przedjaskiniowy (Kozłowski 1969; Kozłowski, Sachse-Kozłowska 1995). W ich trakcie pozyskano mniej liczne wyroby należące do tego samego zespołu co znaleziska z wnętrza jaskini. Są to także artefakty kamienne i kościane oraz kości. Obserwacje profilu i pozycji stratygraficznej znalezisk dostarczyły cennych informacji dotyczących ich położenia oraz pozwoliły na powiązanie odkryć sprzed jaskini z tymi, które znajdowały się wewnątrz.

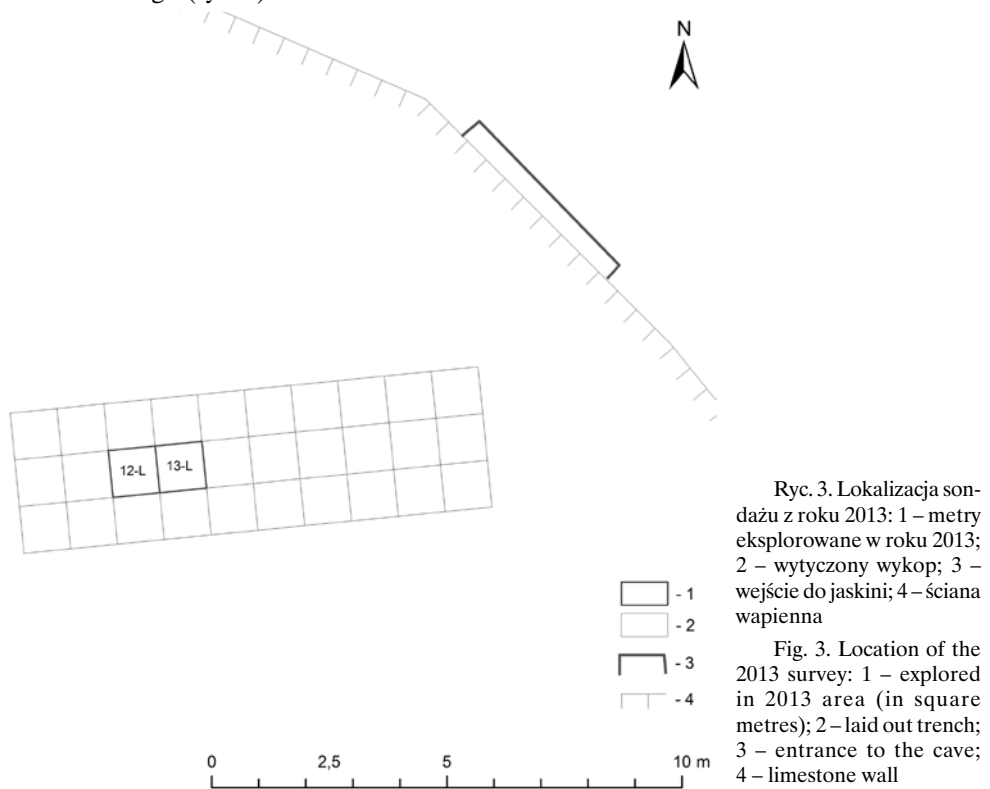
Wyjątkowy charakter zespołu z Jaskini Maszyckiej, a jednocześnie wyraźnie widoczny brak części zespołu, głównie drobnych wyrobów i szczątków kostnych, spowodowały, że została podjęta próba odnalezienia i przebadania starych hałd. Przedsięwzięcie to ma swoje precedensy np. na magdaleńskim stanowisku w Petersfels, na którym ponowna eksploracja hałd przyniosła bardzo liczne znaleziska drobnych artefaktów, w tym zbrojników (Albrecht i in. 1994).

Na rok 2013 zaplanowano pierwsze rozpoznanie terenowe, które miało stanowić podstawę ewentualnych dalszych prac związanych z ponowną eksploracją badanych już sedymentów. W dniach od 29. września do 2. października 2013 r. przeprowadzono badania sondażowe na tarasie Jaskini Maszyckiej w Maszycach pow. Kraków. Badania miały na celu odnalezienie i wstępne rozpoznanie hałd powstałych w trakcie badań

G. Ossowskiego. Badania były prowadzone przez zespół, w skład którego wchodził: prof. Stefan Karol Kozłowski, prof. Thomas Terberger oraz dr Marta Poltowicz-Bobak i mgr Dariusz Bobak. W badaniach brali udział doktoranci (A. Nowak, O. Wojnowska) i studenci (M. Kalita, K. Szpunar, R. Zwoleńnik) Instytutu Archeologii UR, mgr T. Wiśniewski z IA UMCS oraz mgr mgr A. i A. Kotula z Katedry Archeologii Uniwersytetu w Greifswaldzie (Niemcy). Badania finansowane były ze środków Niedersächsischen Landesamt für Denkmalpflege.

Po wstępnych oględzinach terenu tarasu przed jaskinią wytyczono wykop usytuowany ukośnie do wejścia do jaskini, 10 metrów od niego, położony na osi wschód-zachód (ryc. 3). Sondaż był zlokalizowany tak, aby obejmował skraj tarasu i szczytową część stoku. W tym rejonie zidentyfikowano bowiem niewielką kulminację, którą zinterpretowano jako prawdopodobną hałdę. Początkowo wytyczono wykop o wymiarach 7x1 m, ale eksplorację rozpoczęto na dwóch metrach kwadratowych, przy krawędzi tarasu. Na metrach tych, jak założono, najbardziej możliwe było uchwycenie hałdy. Ponieważ hałda została zidentyfikowana, te dwa metry stały się przedmiotem dokładnej eksploracji.

Każdy z metrów został podzielony na ćwiartki, które eksplorowano warstwami mechanicznymi o grubości 10 cm, z uwzględnieniem zmienności poszczególnych sedimentów zasypiska. Pozyskany sediment był w całości przesiewany a następnie, w większości, szlamowany w wodzie na sicie o grubości oczek 3 mm. Zabytki zbierano z ćwiartek metrów a szczególnie charakterystyczne namierzano trójwymiarowo przy zastosowaniu tachimetru elektronicznego (ryc. 4).

W trakcie badań przebadano zaledwie dwa metry kwadratowe do głębokości 80 cm, przy czym na części eksplorowanego obszaru eksplorację zatrzymano na poziomie humusu, będącego najprawdopodobniej wyznacznikiem poziomu gruntu z okresu badań wykopaliskowych. Uchwycono kolejne warstwy zasypiska, składające się z lessu przemieszanego z gruzem wapiennym oraz niekiedy z humusem (ryc. 5).

Z przebadanego obszaru pozyskano 533 zabytki (221 numerów inwentarzowych); niemal wyłącznie drobne artefakty krzemienne (łuski, fragmenty odłupków i wiórów) i drobne fragmenty kości. Wśród tych ostatnich występują zarówno kości zwierzęce i, być może, ludzkie jak i najprawdopodobniej niewielkie ułamki wyrobów kościanych, dziś niemożliwych do bliższej identyfikacji. Znalezione też muszelki ślimaków, drobne kości małych ssaków i krąg ryby. Nie jest jasne, czy wszystkie te szczątki można wiązać z osadnictwem magdaleńskim, aczkolwiek wydaje się, że związek ten, co najmniej większej części z nich, jest możliwy. Wśród materiałów znaleziono także fragmenty ceramiki, w tym ceramiki prahistorycznej, średniowiecznej oraz nowożytnej, co pozostaje w zgodzie z odnotowaną w trakcie wcześniejszych badań obecnością śladów młodszego niż starsza epoka kamienia osadnictwa pradziejowego (Kozłowski 1969).

Wśród pozyskanych artefaktów wykonanych techniką łupania przeważają lokalne krzemienie jurajskie, których złoża znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska. Z tego surowca wykonano 95% inwentarza znanego z dotychczasowych badań (Kozłowski, Sachse-Kozłowska 1995). Odkryto także jeden odłupek z ciemnego, brązowego radiolarytu oraz drobny fragment ze skały krzemionkowej (krzemienia?) o nieznannej proveniencji. Szczególnie ważne jest odkrycie licznej serii przepalonych krzemieni. Są to najczęściej drobne fragmenty niekiedy bardzo mocno przepalone i zniszczone na skutek działania wysokiej temperatury. Zdecydowana większość z nich to fragmenty artefaktów, najczęściej jak się wydaje odłupków i wiórów oraz łuski. Znaleźiska te zasługują na uwagę. Są to bowiem materialne ślady ognisk, których dotychczas nie znaleziono na stanowisku, choć sam fakt palenia ognia jest oczywisty, z uwagi na charakter i długość zasiedlania stanowiska. Podobnie, oczywista jest obecność łusek, które dotychczas reprezentowane były przez zaledwie trzy okazy (Kozłowski, Sachse-Kozłowska 1995), drobnych odłupków i ich fragmentów, które w dotychczas znanym inwentarzu są bardzo nieliczne, a które stanowią większość odkrytych w hałdach artefaktów.

Obok drobnych, występują też nieliczne wyroby większych rozmiarów: kilka odłupków i wiórów oraz jeden fragment silnie uszkodzonego rdzenia (?), być może w początkowej fazie obróbki, wykonanego z krzemienia jurajskiego. Nie zidentyfikowano na razie żadnych narzędzi, choć wśród znalezionych krzemieni są niewielkie fragmenty z retuszem.

Znaleźiska krzemieni doskonale wpisują się więc w charakter inwentarza stanowiska typu podstawowego i uzupełniają go o te kategorie zabytków, których dotychczas brakowało. Ich liczba znaleziona w tak niewielkim fragmencie hałdy wskazuje, że były one bardzo liczne, co także odpowiada strukturze inwentarza pochodzącego z tego typu stanowisk.

Drugą z najważniejszych kategorii znaleźisk stanowią kości. W grupie tej występują liczne drobne fragmenty kości dużych i drobnych ssaków, być może ptaków oraz zęby. Prawdopodobne jest, że wśród tych kości i zębów znajdują się także szczątki ludzkie, w tym także zęby i fragmenty kości czaszek. Ich identyfikacja musi być przeprowadzona przez specjalistów. Wydaje się, że obecne są też pojedyncze fragmenty, na których można zaobserwować ślady działalności człowieka; byłyby to wówczas fragmenty kolejnych

Ryc. 4. Teren stanowiska w trakcie eksploracji

Fig. 4. Jaskinia Maszycka site in the process of excavation

Ryc. 5. Profil N wykopu

Fig. 5. Profile N of the trench

narzędzi kościanych. Ponieważ jednak są to wyniki pierwszych obserwacji, tezy te należy stawiać bardzo ostrożnie, a ostateczna klasyfikacja materiałów musi być przedmiotem szczegółowych badań. Nie da się rozpoznać żadnego narzędzia, którego jednoznaczna interpretacja i przypisanie do konkretnej kategorii byłoby możliwe.

Na przebadanej przestrzeni nie zaobserwowano żadnych koncentracji występowania zabytków, co jest oczywiste przy uwzględnieniu charakteru badanego terenu. Nie stwierdzono także innego niż przypadkowy rozkładu pionowego zabytków. Jest to klasyczny rozkład materiałów przemieszanych, znajdujących się na złożu wtórnym. Badania w jaskini Maszyckiej powadzone w roku 2013 były pierwszym, bardzo krótkim sezonem prac terenowych, które miały na celu ogólną orientację w sytuacji na stanowisku i poznanie potencjalnych możliwości dalszych badań. Sukcesem jest już samo zidentyfikowanie starych hałd i stwierdzenie, że zawierają one liczne zabytki. Niewielki odkryty obszar, liczący zaledwie dwa metry kwadratowe pozwolił na odkrycie kilkuset przedmiotów, przede wszystkim drobnych, brakujących wśród dotychczasowych znalezisk.

Niezwykle ważne jest zidentyfikowanie surowców importowanych a także licznych zabytków przepalonych. Do bardzo cennych znalezisk należy zaliczyć też kości drobnej fauny. Są to wszystko elementy, których brakowało wśród materiałów pozyskanych z dotychczasowych badań, a które stanowią niezwykle cenne uzupełnienie zespołu, pozwalające na jego pełniejszą charakterystykę, a w przypadku materiałów organicznych także badania specjalistyczne. Zarówno materiały krzemienne jak i organiczne staną się przedmiotem szczegółowych opracowań.

Z uwagi na bardzo wysoką rangę naukową stanowiska oraz walory znalezisk badania powinny być kontynuowane.

PIŚMIENNICTWO

Albrecht G., Berke H., Burkert W., Haas-Campen S., Hahn-Weishaupt A. 1994. *Die Funde vom Petersfels in der Städtischen Sammlung Engen im Hegau*. "Fundberichte aus Baden-Württemberg", **19**, 1: 1–62.

Gradziński M., Michalska B., Wawryka M. 2011. *Jaskinie Ojcowskiego Parku Narodowego. Dolina Prądnika. Część południowo-wschodnia*. Wyd. Ojcowski Park Narodowy, Muzeum im. Prof. Władysława Szafera. Ojców, ss. 110 [s. 73–82: Jaskinia Maszycka].

Kozłowski S. K. 1969. *Górnopaleolityczne stanowisko w jaskini Maszyckiej pow. Olkusz*. „Sprawozdania Archeologiczne”, **20**: 25–33.

Kozłowski S. K., Połtowicz-Bobak M., Bobak D., Terberger T. 2012. *New information from Maszycka Cave and the Late Glacial recolonisation of Central Europe*. "Quaternary International", **272–273**: 288–296.

Kozłowski S. K., Sachse-Kozłowska E. 1995. *Magdalenian Family from the Maszycka Cave*, [w:] *Maszycka Cave. A Magdalenian Site in Southern Poland*, red. S. K. Kozłowski, "Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz", **40**: 115–205.

Kozłowski S. K., Sachse-Kozłowska E., Marshack A., Madeyska T., Kierdorf H., Lasota-Moskalewska A., Jakubowski G., Winiarska-Kabacińska M., Kapica Z., Wierciński A. 1995. *Maszycka Cave. A Magdalenian site in southern Poland*, "Jahrbuch des Römisch Germanisches Zentralmuseum Mainz", **40**, 1: 115–252.

Ossowski G. 1884. *Sprawozdanie z badań paleontologicznych w jaskiniach okolic Krakowa w r. 1883*. „Zbiór Wiadomości Do Antropologii Krajowej”, **8**: 10–16.

Ossowski G. 1885. *Jaskinie okolic Ojcowa pod względem paleontologicznym*. Kraków.

Poltowicz-Bobak M. 2013. *Wschodnia prowincja magdalenieniu*. Rzeszów. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Terberger T. 2013. *Le Dernier Maximum glaciaire entre le Rhin et le Danube, un réexamen critique*. „Mémoire de la Société Préhistorique Française”, **56**: 415–443.

SUMMARY

The site in the Maszycka Cave in Ojców National Park undoubtedly belongs to the most important and best known Palaeolithic sites in Poland. It was discovered and first surveyed by G. Ossowski in 1883. At that time the excavations covered practically the whole interior of the cave, and the unearthened finds included stone and bone relics and human and animal bone remains. However, no data were recorded of planigraphy and vertical distribution of the relics. The collection of these finds contains no small wastes, above all chips, or fragments of burnt flints and small bones and teeth, that is all the elements which might be expected to be present at the site that can be interpreted as a campsite of the dwelling type. This should be explained by the use of the method typical of the 19th-century surveys and its imperfections. The site in the Maszycka Cave was later investigated by S. K. Kozłowski in the years 1962-1966. The excavations covered at that time the terrace outside the cave entrance.

The unique character of the assemblage from the Maszycka Cave as well as the noticeable fact that it is incomplete because of the lack of its important part, mainly small artefacts and bone remains were the reason for undertaking an attempt to find and explore the old debris. The first test excavation considered to be a basis for possible further surveys was planned for 2013.

Archaeological surveys on the terrace outside the entrance to the Maszycka Cave were carried out within the period from 29th September to 2nd October 2013. A trench was laid out at a distance of 10 metres from the entrance to the cave and obliquely to it. The trench covered the edge of the terrace and the upper part of the slope and its location was chosen because of the identified in this area small elevation which was interpreted as a possible debris. The exploration was carried out within an area of 2 square metres in 10-centimetre-thick mechanical layers, taking into consideration the variability of particular sediments of the backfill. All excavated sediment was sieved, and then the majority of it was water-floated through a sieve with a mesh width of 3 mm.

The assemblage of 533 relics excavated from the studied area included almost exclusively small flint artefacts (chips, fragments of flakes and blades) and tiny fragments of bones. Among the latter were animal and, possibly, human bones and, most probably, small fragments of made of bone objects which correct identification is currently impossible. The assemblage of finds also contained molluscs shells, tiny bones of small mammals, and a fish vertebra. The fact that among the excavated at the site artefacts were shards of ceramics including prehistoric, medieval and modern pottery remains in accordance with the recorded during the previous surveys presence of the earlier than the Late Stone Age traces of prehistoric settlement. Particularly important is the discovery of a large set of burnt flints and a radiolarite flake.

The archaeological exploration carried out in the Maszycka Cave in 2013 was the first and a very short season of fieldworks. The survey resulted in the identification of old debris and showed that they still contain numerous relics. Considering the scientific importance of the site and the unearthened relics further archaeological fieldwork is required.